

SIGNALLINAN

nr 47 · juni 2021

Skattskeppet San José och svensk dykeriverksamhet • Mina helmasker: En yrkesdykare berättar
Ritning till dykarhjälm • Gunnar Olsson och dykarkniven Katia • 60 år sedan skeppet Vasa bärgades
Renovering av omfattande slag: Båten som lokaliserade "Östersjöns Pompeji"

SIGNALLINAN

Nummer 47 • juni 2021
ISSN 1650-4690
Tryck Holmbergs i Malmö

Ansvarig utgivare

Birgitta Forsén
birgittagforsen@gmail.com

Redaktör

Staffan von Arbin
staffan.arbin@gmail.com

Grafisk formgivare & teknisk redaktör

Anders Gutehall/Visuell Arkeologi
anders@visuellarkeologi.se

Upphovsrätt

Redaktionellt material © SDHF
Artiklar © respektive författare
Foton © respektive fotograf
Illustrationer © respektive illustratör

För innehållet i artiklarna ansvarar
respektive författare.

Omslag

Dykare på väg ner till Vasas vrakplats. Fotot, som är taget 1957, finns i Sjöhistoriska museets arkiv (accessionsnummer Fo199053) och är en gåva från Marinens Pressdetalj. Läs mer om bärgningen av Vasa för 60 år sedan och hur detta jubileum uppmärksammas under året på sidan 12.

Omslagsfoto

Okänd (CC pdm)

INNEHÅLL

Dykarledaren BIRGITTA FORSÉN	3
Skattskeppet San José och svensk dykeriverksamhet BJÖRN AXEL JOHANSSON	4
Lite nyheter från Dyktankhuset HANS ÖRNHAGEN	10
60 år sedan skeppet Vasa bärgades CATRIN RISING, VASAMUSEET	12
Ritning till dykarhjälm STAFFAN VON ARBIN	15
Mina helmasker: En yrkesdykare berättar BJÖRN CARLSSON	18
Renovering av omfattande slag: Båten som lokaliserade "Östersjöns Pompeji" MARTIN PRIETO BEAULIEU	22
Porträttet: Gunnar Olsson och dykarkniven Katia JOAKIM OLSSON, KATIA OLSSON & IRÉNE OLSSON	26
Ny hedersmedlem: Tomas Jangvik HANS ÖRNHAGEN & BIRGITTA FORSÉN	29
Föreningsidan	30

DYKARLEDAREN

BIRGITTA FORSÉN, ORDFÖRANDE I SDHF

Dyktankhuset har fått ny adress, men var inte oroliga – huset ligger stadigt förankrat på samma ställe som tidigare! Den nya adressen är Djurgårdsstrand 7.

Något som också varit cementerat de sista månaderna är föreningens hemsida. Jag vet inte hur ofta ni besöker denna och har kunnat se detta. Vår webmaster övergav oss hux flux, men hjälp är inom räckhåll. Vi kommer att få hjälp av Toomas Tamme, en av våra medlemmar och välkänd inom tidnings- och dykerivärlden. Han kommer inom kort att ta sig an hemsidan och sätta sin prägel på denna.

Dyktankhuset fick sitt sprinkler-system inmonterat lagom till jul (se Hans Örnhagens artikel på sidan 10 i detta nummer av *Signallinan*), och sedan gällde det bara att få det uppkopplat till vattenledningen. Detta har varit ett bryderi för Kungliga Djurgårdens Förvaltning. Först var det snön som var problemet och sedan flödet i ledningarna. Nu i dagarna fick vi bekräftelse på att grävandet kan sätta i gång. Hurra!

Hur det sedan kommer att gå med öppethållandet av huset är fortfarande minst sagt osäkert. Vi håller tummarna för att vaccinationerna skall göra det möjligt med ett mer öppet samhälle. Vi längtar verkligen efter att få visa upp vårt kära dyktankhus och att kunna mötas igen.

Riktigt spännande kommer det att bli när vår nyaste granne VRAK – Museum of Wrecks slår upp sina portar. Vi är ju att se som en naturlig länk mellan detta nya museum och Vasa-

museet. I år är det dessutom 60 år sedan Vasa bröt ytan efter alla år på havsbotten. Bara detta är värt att fira! Läs mer om bärgningen av Vasa och hur detta uppmärksammas under året på sidan 12.

Sedan sist har vi satsat på ännu ett nytryck, denna gång av *Föreskrifter för dykare vid Begagnandet af Siebe och Gormans dykeri-apparat*. På sidan 30 kan du läsa mer om hur du beställer denna dykerihistoriska pärla från 1874. Det är inte utan att man får sig ett gott skratt när man läser om hur man valde ut dykare på den tiden.

Med önskan om en riktigt bra sommar för oss alla!

SDHF:s ordförande Birgitta Forsén med ung besökare i Dyktankhuset någon gång pre-corona. Foto: Tomas Jangvik.

Mot alla odds lyckades Anders Franzén se till att få Vasa bärgad och få henne under tak i det pontonmuseum som blev skeppets första hem. Hans bedrift fick på 1960-talet genomslag världen över. Foto: Kent Hult.

Skattskeppet San José och svensk dykeriverksamhet

TEXT: BJÖRN AXEL JOHANSSON

Fredagen den 11 april 1986 anlände Anders Franzén och Lars Molinder till presidentpalatset i Bogota. De var inbjudna av Colombias president Belisario Betancur för att diskutera ett särskilt ärende – Projekt San José. Presidenten var angelägen om att knyta kontakt med svenska företag och institutioner för att lokalisera och bärga det 300 år gamla vraket.

”Vi mottogs nästan som statsmän”, minns Lars Molinder idag med ett leende. ”Full parad med limousin, uniformer och hedersbetygelser. Anders representerade både Kungliga Tekniska Högskolan och de internationellt kända Vasa- och Kronanprojekten, medan jag arbetade inom offshore-industrin. Colombianerna var svaga för titlar och berömmelse. Anders, eller professor Franzén som de alltid kallade honom, var en celebritet. Bärningen av Vasa och Vasamuseet var överraskande välkända och öppnade alla dörrar för oss. Anders framstod som mycket anspråkslös men var klart förtjust i uppmärksamheten.”

Lars Molinders egen bakgrund var att han – efter civilingenjörsexamen – hade arbetat som dykare på de norska oljefälten under ett antal år i slutet av 70-talet. Senare blev han chef för Underwater Systems på Det Norske Veritas huvudkontor i Oslo och därefter tekniskt ansvarig för verksamheten med djupdykning inom Consafe Offshore. Företaget hade då närmare tjugo bostadsplattformar och två dykriggar för djup ned till 360 meter, Regalia och Safe Karinia.

Efter Consafes konkurs 1985 började han att arbeta som delägare i Havila Offshore AB, ett företag i Pronatorsfären. Företaget tog då över de inledande samtal som Consafes grundare och VD Christer Ericsson hade haft med Colombia. En drivande kraft i de sammanhangen var den svenske ambassadören i Bogota, Karl Wärnberg. Lars Molinder tog kontakt med honom och fick information om vad som hänt fram till dess.

Wärnberg var sedan tidigare engagerad i ett annat svensk-colombianskt projekt, byggföretaget ABV:s uppdrag i samband utbyggnaden av hamnen i Cartagena, Bahia Malaga, och hade goda relationer med den colombianska regeringen. Han ansåg att svensk teknik för djuphavsarbete – i kombination med erfarenheterna från bärningen av Vasa och arbetena på Kronan – skulle komma väl till pass när det gällde San José.

Under det timslånga mötet med presidenten, där även ambassadör Wärnberg deltog, deklarerade Betancur att han ville att svenska företag

skulle genomföra projektet. Erfarenheterna av samarbetet med ABV i Cartagena var goda och han föreslog att arbetet med San José skulle formaliseras i form av ett stat-till-stat-avtal.

Presidenten förklarade också att det colombianska intresset främst handlade om kulturhistoria och arkeologi. Ett mål var att inrätta ett särskilt museum i Cartagena för att visa upp vad som bärgats från vraket. Presidenten antydde också att han gärna såg att projektet inleddes redan under hans innevarande ämbetsperiod. Den löpte ut fyra månader senare.

BAKGRUND:

San José

Sommaren 1708 exploderade galeonen San José efter att ha attackerats av engelska örlogsskepp i vattnen norr om staden Cartagena i Colombia. Hon var flaggskepp i en större flotta av spanska fartyg, tre örlogsmän och ett dussin handelskepp. Deras uppgift var att föra över stora rikedomar till hemlandet från de spanska kolonierna. Medlen skulle finansiera ett pågående krig.

San José kom ursprungligen från Portobelo i Panama med en last av guld, silver och ädelstenar från bland annat de spanska gruvorna i Bolivia. Tillsammans med ett systemskepp och den övriga flottan var hon på väg mot Havanna på Kuba. Där skulle lasterna föras över till större farkoster inför resan över Atlanten med spanska Cadiz som slutmål.

San José sjösattes i Spanien 1698, var på 1 200 bruttoton och bestyckad med 64 kanoner om 18, 10 respektive 6 pund på tre däck. Besättningen bestod av sex hundra man varav enbart en handfull överlevde sjöstriden och den explosion som slutligen blev skeppets undergång. Det var antagligen inte engelsmännens avsikt att sänka San José eftersom deras uppdrag var att erövra dess ovanligt värdefulla last.

Studiebesök och nya kontakter

Under de följande dagarna besökte Anders Franzén och Lars Molinder flera företag och institutioner. En ny kontakt blev Klaus Vollert, en person med ett vittförgrenat nätverk. Han var en framgångsrik affärsman som i stort sett hade monopol på att mäkla byggprojekt för den colombianska handelsflottan. Vollert var mycket inflytelserik och arrangerade alla de möten som svenskarna önskade, inklusive det med presiden-

ten. Tillsammans med Franzén och Molinder försökte han utröna hur långt de colombianska myndigheterna egentligen hade kommit med projektet. Ett antal möten med marinministern och ledningen för den colombianska flottan kom till stånd.

”Vi fick studera sjökort med positionsangivelser för den förmodade vrakplatsen”, berättar Lars Molinder. ”Franzén och jag fick också se bärgat material av olika slag. Vid ett tillfälle kunde vi undersöka en träbit som uppgavs ha tagits upp från den plats där San José antogs ligga.

Trästycket var helt vattenmättat och låg i en försluten plastpåse som vi fick öppna för att känna på materialet. Efter en stund lutade sig Anders fram mot mig och viskade: ”Kan du gömma det här i din väska?” Han hade helt enkelt brutit av en bit och den smusslade vi med oss till Sverige.”

Väl hemma lät Anders Franzén åldersbestämma träbiten. Det visade sig att det troligtvis rörde sig om barrträd och att den var från 1690-talet plus minus några årtionden. Resultatet stärkte dem i deras uppfattning att det kunde vara lönt att gå vidare med projektet. Spanska galeoner var ofta byggda av barrträd och San José sjönk sommaren 1708 – det kunde stämma.

Investeringsbanken och Harry Schein

Ambassadör Wörnberg hade rapporterat till utrikesdepartementet om utvecklingen. En följd blev att ärendet San José delegerades till Investeringsbanken och dess chef Harry Schein. Tanken var att banken skulle sköta det svensk-colombianska projektet för den svenska statens räkning och därmed stärka Sveriges offshore-industri.

Onsdag 25 juli 1979

HAN ARBETAR PÅ 120 METERS DJUP

ROTTERDAM
Lars Molinder, 28, har ett av världens mest och mest riskfyllda jobb.
På 120 meters djup i Nordiska isen, i backsett mittler och under våldiga fläckflöden, flyttar han och reparerar oljefattorier och pipelinor.
Förre året arbetade han dykare ute på Nordiska isen. Jag är mycket medveten om riskerna som råder av jag aldrig skulle ha varit här.
Förre året var Lars Molinder ombudsman för svenska företag som på Chalmers i Göteborg till exempel har arbetat med att bygga upp och underhålla maskinerier – mest stora gaspipor.

"JAG VILL PRÖVA MINA KUNSKAPER"
Det var inte som ett tillfälligt uppdrag som Molinder kom till Rotterdam. Han hade varit i Chalmers i Göteborg och hade varit med och byggt upp och underhållit maskinerier – mest stora gaspipor.

BRÄVO-PLATTFORMEN
Först gick det bra. Men sedan blev det svårt. Molinder hade varit med och byggt upp och underhållit maskinerier – mest stora gaspipor.

OTÄCK OYCKA
Molinder hade varit med och byggt upp och underhållit maskinerier – mest stora gaspipor.

"MAN SER INTE HANDEN FRAMFÖR SIG"
Molinder hade varit med och byggt upp och underhållit maskinerier – mest stora gaspipor.

Då blev bilisterna isksna som bän
FLENTONSK Bilisterna... Molinder hade varit med och byggt upp och underhållit maskinerier – mest stora gaspipor.

SEMESTERFIRARE!
En semesterdag i Tibro – Sveriges möbelcentrum – med besök hos Rixner lönar sig!
Besök vår avdelning för:
1. **MÖBLER** – en av Sveriges största möbelfabriker.
2. **MATTOR** – riklig sortering av orient- och kinamattoner.
3. **ARMATYRER** för alla sänkbara miljöer.
Kvalitetsvaror till lågpris!
Fria transporter med Rixners möbelbussar.
Öppet hela sommaren Månd – Fred 8 – 19. Lörd 8 – 16.

PÄLSLAND
Gör en lönsam utflykt till Pälsländ i sommar! Sommarpriser!
Pälsländ i sommar, priset på 200 kr. Boka handplockning – bärskärl! Skånska och mackeryggnare senaste tillgå!

PAULSAND
PÄLS - PÄLSMOCKA - SKINN - MOCKA
PÅLSAND 0140/18136 TRÅNÅS
AGARIN 0140/18175 TRÅNÅS

Artikel i Aftonbladet den 25 juli 1979 som berättar om Lars Molinder, en av djupdykningens veteraner med tidig tjänstgöring på de norska oljefälten. Han hade en bakgrund som tungdykare i den svenska flottan.

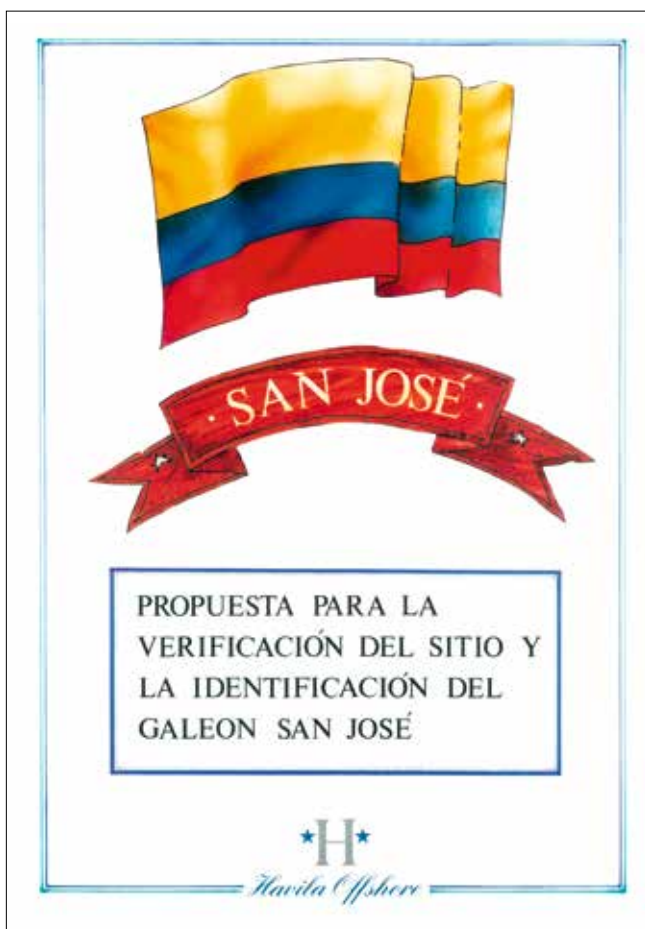
Det första Harry Schein gjorde var att stämma träff med Lars Molinder för att sätta sig in i hur projektet dittills hade fortlöpt. Bland annat diskuterades Klaus Vollerts engagemang. När Schein informerades om att Vollert skulle få tio procent av det som bärgades från vraket reagerade han starkt. Han menade att det luktade mutor och krävde att samarbetet skulle upphöra.

För Lars Molinder var det svårt att förstå. Vollert lade ner stor kraft i både tid och pengar för att vara behjälplig men hade aldrig begärt någon ersättning. Vollert trodde starkt på projektet och var villig att arbeta på egen risk och få ersättning först om arbetet slutfördes på ett framgångsrikt sätt. Vid den här tiden var det osäkert om vraket ens var lokaliserat, än mindre om det var möjligt att genomföra en bärgningsoperation. Att utesluta Vollert skulle riskera det svenska deltagandet i projektet.

”Men vi var inte ensamma om våra planer”, säger Lars Molinder. Stena AB i Göteborg – med Bo Rindegård som deras fristående agent – var villigt att ta över projektet. Resursstarka Stena intresserade Harry Schein eftersom de hade ett antal fartyg med kapacitet för dykeriverksamhet till de aktuella djupen runt 240 meter. Företaget var nu villigt att ställa upp mot en vinstdelning.

En rad möten hölls med Investeringsbanken, Havila Offshore och Stena för att få till stånd ett fungerande samarbete. Stenas agent Bo Rindegård hade tidigare arbetat för svenska ABV och utbyggnaden av hamnen i Cartagena och var väl förtrogen med det colombianska näringslivet och landets företagskultur.

”Vi var också i kontakt med ett amerikanskt konsortium som intresserade sig för San José, Glocca Morra Sea Search Armada. De hävdade

Omslaget till den projektplan som Havila Offshore AB presenterade under den två veckor långa vistelsen i Colombia. Från Lars Molinders privata arkiv.

att de redan hade lokaliserat vraket. Jag reste över till Miami för ett möte och de kom också till Göteborg för förhandlingar. De krävde tjugo procent av allt som bärgades men förhandlingarna strandade vid arton procent. Amerikanerna var inte nöjda och flög hem i vredesmod”, berättar Lars Molinder.

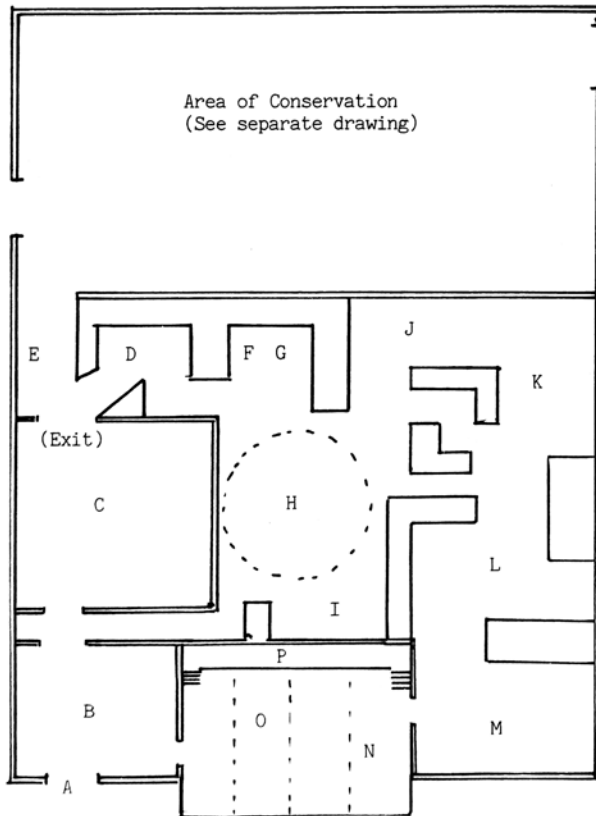
San José – en statshemlighet

Den svenska pressen följde under ett par år utvecklingen av San José-projektet. Det blev

Explanation of the Exhibition:

- A Entrance & Exit
- B Information, Bookstands, Souvenirs
- C Audio-visual Theatre also used for symposium etc (70 persons)
- D The Search & Discovery
- E Exit from conservation area
- F The History of Diving
- G Deep Diving
- H Model of the Wreck-site (scale 1:20) with diving-platform hanging 15 meters above under domed light-shaft (dotted line)
- I Excavation & Recovery
- J Building the Ship
- K Life on Board/ Armament, Cargo, Crew etc
- L The Heritage/ Historical & Politicial Background
- M The Sinking
- N Model of the Ship (scale 1:10)
- O Recovered Parts of the Hull
- P Balcony for visitors

Project "SAN JOSE"
Björn Axel Johansson/
1986-03-27

(Flow of visitors A-P)

Inför resan till Colombia våren 1986 bidrog kretsen kring Anders Franzén, däribland artikelförfattaren, med idéskisser och annat underlag kring bärgning, konservering och utställning av vraket efter San José som kunde bli ett stöd vid de kommande diskussionerna. Utgångspunkten var erfarenheterna från Vasa och Kronan liksom det aktuella Mary Rose-projektet i England. Från Anders Franzéns arkiv, Kungliga Tekniska Högskolan.

många turer av skilda slag. Projektet var ursprungligen sanktionerat på regeringsnivå och utöver ambassadör Wörnberg fanns bland andra statsekreterare Carl Johan Åberg med i bilden. Den friskspråkige Harry Schein bidrog också till uppmärksamheten.

”Vi lade ned alltför mycket tid på San José”, säger Lars Molinder idag. ”Vi tog hjälp från olika håll och strukturerade det tänkta projektet på detaljnivå, alltifrån sökning och bärgning till konservering och utställning. Men allt byggde på lösa antaganden eftersom den viktigaste pusselbiten saknades – San José. Så här i efterhand ser jag att de egentligen inte hade en aning om vrakets exakta position.”

För hans del klingade projektet av efter ett par år, sensommaren 1987. Men det svenska intresset kvarstod. Sommaren därefter rapporterade Svenska Dagbladet att ”Svenskar får bärga spanskt vrak”. Uppdraget att lokalisera skeppet och bärga dess skatter hade gått till ett svenskt konsortium där Investeringsbanken ingick tillsammans med Axel Johnson & Co., Argonaut och Neptun Engineering som – påpekades det särskilt – hade bärgat Vasa. Konsortiet ville satsa 30 miljoner kronor i en första fas efter att ha vunnit uppdraget i hård konkurrens med bland annat USA, Storbritannien och Frankrike.

Först 2015 lokaliserades San José av en grupp forskare från Woods Hole Oceanographic Institution i samarbete med den colombianska flottan. En AUV (Autonomous Underwater Vehicle) – REMUS 6000 – detekterade och dokumenterade vrakplatsen. Det helt nedbrutna skeppet ligger på en slät sandbotten. En del av artilleriet är väl synligt och med hjälp av detaljfoton av dessa pjäser har vrakets identitet fastställts.

Idag anses vrakets koordinater liksom botten-djupet vara colombianska statshemligheter. Om vraket verkligen innehåller de osannolika värden som det talats om – kanske tiotals miljarder dollar – återstår att se. Ännu sex år efter att identiteten fastställts tycks emellertid ingen bärgning ha påbörjats.

BAKGRUND:

Herr von Treilebens silverfiske

Redan på 1680-talet fanns svenskt intresse för sjunkna skatter i Karibiska havet. Hans Albrekt von Treileben – pionjären inom svensk dykeri- och bärgningskonst – introducerade dykarklockan i Sverige och genomförde 1658 sina första bärgningsarbeten i vattnen utanför Göteborg på vraket efter danska örlogsskeppet Stora Sofia. Vraket låg på 27 meters djup. Något senare inledde han de mycket framgångsrika dykarbetena på Vasa.

Under en vistelse i Spanien hade han hört talas om ett skeppsvrak i den västindiska arkipelagen. På en krog i hamnstaden Cadiz ska von Treileben ha träffat en av de överlevande från det förlista skeppet som visade sig ha varit styrman ombord. Denne berättade om de rikedomar i guld och silver som fanns ombord på vraket.

Treileben fick information om vrakets position och ansåg uppgiften så trovärdig att han gick till kungs. Hösten 1682 skrev han till Karl XI. Monarken visade intresse för projektet, i synnerhet som adelsmannen von Treileben utlovade att kungen – om expeditionen blev verklighet – skulle få tolv tunnor guld inom ett år.

Resultatet av von Treilebens hemställen tycks ha blivit att han utlovades ett skepp liksom en större summa pengar. Men med stor sannolikhet genomfördes aldrig expeditionen. Och ett par år senare återfanns förslagsställaren själv i Hamburg.

Källor

Anders Franzéns arkiv vid Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm.

Lars Molinders privata arkiv.

Anonym 1988. ”Svenskar får bärga spanskt vrak”.

Svenska Dagbladet 30/7 1988.

Franzén, A. 2011. Herr von Treilebens sekreta silverfiske. *Signallinan* 27.

Bisse Örnhagen studerar det nyinstallerade sprinklersystemet. Foto: Hans Örnhagen.

Lite nyheter från Dyktankhuset

TEXT: HANS ÖRNHAGEN

Vintern har alltid varit en lågaktivitetsperiod på Dyktankhuset och vintern 2020–2021 är väl inget undantag.

Med tanke på rådande omständigheter med pandemi har det ändå hänt ovanligt mycket. Statens maritima och transporthistoriska museer (SMTM) har installerat ett mycket efterlängtat vattensprinklersystem, som gör att de gamla

problemen med nödutrymning nu har fått en lösning. Avsaknaden av utrymningsväg innebar att vi tidigare tvingades minska besöksverksamheten påtagligt. Med sprinklersystemet får vi inte bara ett personskydd utan också ett föremålsskydd, vilket vi inte fått om en extra nödutrymningstrappa i stället hade monterats i enlighet med det ursprungliga förslaget. Trappan

hade också inneburit stora ingrepp i byggnaden både interiört och exteriört.

Vi är mycket tacksamma för den satsning man gjort från SMTM för att lösa problemet med brandsäkerheten i den gamla träbyggnaden. Placeringen av sprinklercentralen har blivit bra i och med att ingen utställningsyta i vårt redan trångbodda hus behövdes tas i anspråk, och rören till de olika munstyckena runt om i byggnaderna smyger utefter tak och väggar. Kvarstår gör nu bara att lösa anslutning till en stamledning med tillräckligt tryck och flöde, något som Kungliga Djurgårdens Förvaltning nu arbetar med.

I februari hade vi besök av Henning Eklund från tidningen *Teknikhistoria*. Henning är intresserad av dykeriteknisk utveckling i Sverige och har skrivit två artiklar i majnumret av tidningen *Teknikhistoria* nr 5, 2021, "Uppdrag nedåt" om dykeriteknikens utveckling och "Ett dödligt test" om Arne Zetterströms försök med vätgasykning. Under förutsättning att pandemiläget stabiliseras kommer föreningens medlemmar att återställa Dyktankhuset i förhoppning om att kunna hålla öppet för allmänheten i sommar.

Hans Örnhagen intervjuas av Henning Eklund från tidningen *Teknikhistoria*. Foto: Bisse Örnhagen.

FÖRENINGSPARTIKLAR

Du vet väl att vi har en hel del fina föreningsartiklar till försäljning?

Broderat tygmärke (SDHF:s logo)	100 kr
Kavajmärke/pin (SDHF:s logo)	100 kr
Mörkblå pikétröja med brodyr (SDHF:s logo)	350 kr (medlemspris 300 kr)
T-shirt (ny!), vit, med färgtryck (Fahnehjelm-hjälm)	150 kr
T-shirt (ny!), grå, med färgtryck (Lindqvisthjälm)	150 kr
Bok, nytugåva av <i>The salvage of the steamer Södra Sverige</i>	200 kr

Bok, nytugåva av *Föreskrifter för dykare vid begagnande av Rouquayrol-Denayrouze's dykeri-apparat*

150 kr

Bok, nytugåva av *Svenska dyktankar* av C. Lindemark

300 kr

Bok, nytugåva av *Arne Zetterström and the first hydrox dives* av A. Lindén & A. Muren

250 kr

Bok, *Svensk Dykerihistorisk Förening 40 år – Jubileumsbok 2019*

100 kr

Bok, *Tungdykare i Norrland* av T. Nilsson

100 kr

Äldre nummer av *Signallinan*

40 kr/st

Vid beställning, mejla info@sdhf.se och invänta prisuppgift då porto tillkommer på ovanstående priser!

Vy över hur Vasa bryter vattenytan med hjälp av bärgningspontonerna Oden och Frigg den 24 april 1961. Akter om skeppet, närmast i bild, ligger dykarflotten, med publik och personal ombord. Fotot som finns i Vasamuseets samlingar har accessionsnummer I-337. Foto: Okänd (CC pdm).

60 år sedan skeppet Vasa bärgades

TEXT: CATRIN RISING, VASAMUSEET

Bärgningen av ett krigsskepp från 1600-talet fånglade hela svenska folket när det begav sig. Än idag vet nog många var de befann sig den 24 april 1961, dagen när Vasa till slut kom upp ur djupet efter en 333 år lång törnrosasömn.

I år är det 60 år sedan skeppet Vasa bärgades. Den 24 april 1961 klockan 9.03 stack de första delarna av skeppet upp ovanför vattenytan.

Först toppen av ett spant. Strax därpå en av de största skulpturerna. Efter 333 år, eller om vi ska vara noga, 332 år och åtta månader, på botten av

En stolt Anders Franzén då Vasa bryter vattenytan den 24 april 1961. Fotot som finns i Vasamuseets samlingar har accessionsnummer I-118. Foto: Okänd (CC pdm).

Stockholms ström kom Vasa upp i dagsljuset igen och en ny resa påbörjades.

Vi är glada över att vi kan uppmärksamma händelsen digitalt, vilket ju också innebär att du kan ta del av innehållet var du än befinner dig, nu när vi av pandemiskäl tyvärr inte kan fira på plats i museet

säger Jenny Lind, chef för Vasamuseet. Hon fortsätter:

Bärgningen är en enormt viktig del i berättelsen om Vasa och Vasas historia. Om Vasa hade hittats idag hade hon sannolikt fått ligga kvar på sjöbotten. Det är tack vare personer som Anders Franzén, Vasas upptäckare, dykaren Per Edvin Fälting och Edward Clason, kommandör och dåvarande chef för Stockholms örlogsvarv, som vi har skeppet på Vasamuseet idag.

Uppmärksammas digitalt

Lördagen den 24 april var alltså själva årsdagen när Vasa bröt vattenytan efter drygt tre århundraden på botten. På grund av pandemin uppmärksammade Vasamuseet denna speciella händelse helt digitalt, med inslag som kunde ses och höras på flera olika digitala plattformar.

I en nyproducerad kortare film i museets serie "Experterna berättar" redogör Fred Hocker, forskningsledare på Vasamuseet, för hur bärgningen gick till. I en annan nygjord film om bärgningen, framtagen för barn, får tittarna följa med Vasamuseets pedagog Karin Schaefer under skeppet där alltså dykarna befann sig när de gjorde tunnlarna för att Vasa skulle kunna bärgas. Ytterligare en film, framtagen särskilt för Kulturnatt Stockholm 2021 som inföll samma datum som bärgningsjubileet, bjuder på två uppskattade klassiker: *Vasas bärgning* och Melodifestivalbidraget *April april*.

Dykare i arbete med att tätta hål efter bortrostade bultar i Vasas skrov inför den slutliga bärgningen 1961. Fotot som finns i Vasamuseets samlingar har accessionsnummer I-579. Foto: Okänd (CC pdm).

Ett nytt avsnitt av Vasamuseets podd ägnas helt och hållet bärgningen. Eva Wiebe, guide på Vasamuseet som specialiserat sig på Vasas bärgning, lotsar lyssnarna genom det komplicerade arbetet. Dessutom berättar Vasadykaren Åke Lindquist om hur det var att jobba i vattnet under själva skeppet och hur det var att ha dykarledaren Per Edvin Fälting som chef. Vidare hörs Jarl Ellsén, dåvarande chef för marinens pressdetalj, om hur det var att sköta kontakten med press och medier – han ansvarade för informationsarbetet om Vasaprojektet, och just våren 1961 skötte han samtidigt pressarbetet för prinsessan Birgittas bröllop. Värt att nämna är att Jarl Ellsén fyller 101 år i år och gör sin podd-debut i Vasamuseets podd!

Samlingssida på webben

Filmerna och podden går att hitta på Vasamuseets webbplats där det, jubileet till ära, har gjorts en samlingssida om både händelsen då och uppmärksammandet i år: www.vasamuseet.se/vasas-historia/bargningen. I Vasamuseets kanaler på Facebook och Instagram kommer bärgningstemat att märkas av och till under hela året, även om tyngdpunkten var i april med crescendo under vecka 16 och kulmen den 24 april, själva bärgningsdagen. Under hashtaggen #Vasabärgningen60år finns alla bärgningsinlägg samlade. Även Vasamuseets pedagoger uppmärksammar 60-årsjubileet genom att erbjuda ett digitalt skolprogram med bärgningen av Vasa som tema.

Ritning till dykarhjälm

TEXT: STAFFAN VON ARBIN

I *Signallinan* nr 38, som kom ut i december 2016, efterlyste Bengt Grisell ritning 642, "Dykarhjälm", som fanns med i Hobby-förlagets kataloger under sent 1940- och tidigt 1950-tal. Nu, fem år senare, verkar det som att vi – äntligen – kan presentera den efterlysta ritningen!

Av en slump fick jag i januari i år syn på ritningen på nästa sida på auktionssajten Tradera, där jag lyckades ropa in den för det facila priset av 30 kronor. I original mäter den 25,5×29,0 cm. Till ritningen hör även en arbetsbeskrivning som är tryckt på ett separat pappersark i storlek 14,5×22,0 cm. Tyvärr är varken ritning eller beskrivning märkta med utgivare eller upphovsman. Det som ändå talar för att det verkligen är ritning 642 är dels att hjälmen liknar den hjälm som finns avbildad i katalogerna, dels att arbetsbeskrivningen är tryckt i Borås, där ju Hobby-förlaget, i likhet med många andra samtida postorderföretag, huserade.

Nr R 642 Dykarhjälm. Ritning till en dykarhjälm, som kan användas för djup till åtta meter. Dykarhjälmens är synnerligen lättbyggd och kostar högst 15.00 kronor i materialkostnad. Dykarhjälmens ger Eder möjlighet att utforska vattendjupens hemligheter. Det är en obeskrivlig tjustring att vandra på sjöbotten och studera växt- och djurvärlden. Hjälmen kan även användas i rent praktiskt syfte, när det gäller att hämta upp förlorade föremål. Var med från början i denna fascinerande hobby. Utförlig arbetsbeskrivning medföljer ritningen. Pris pr styck **1.25**

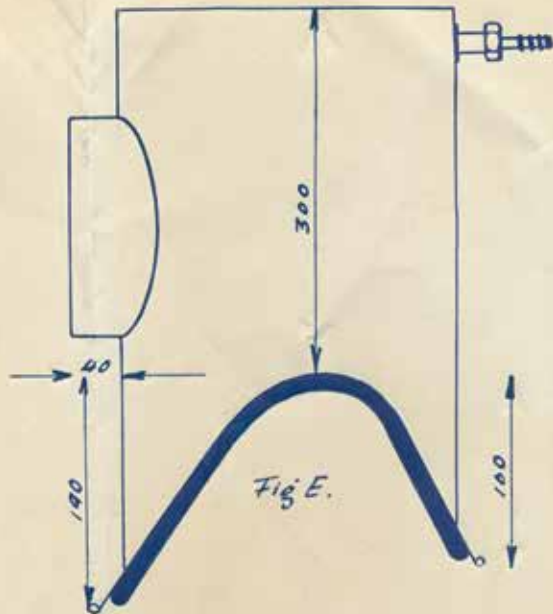
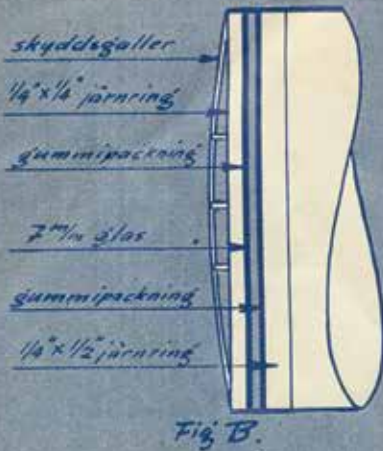
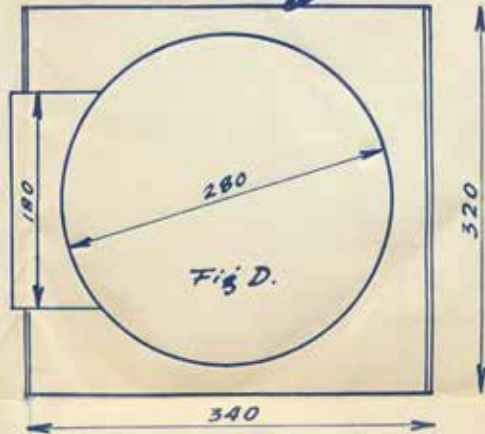
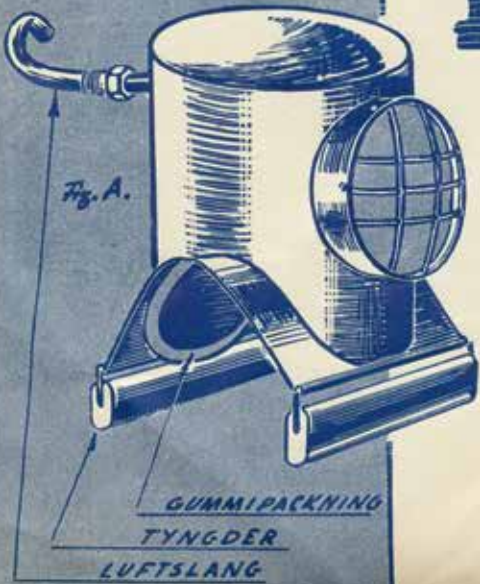
Annons ur Hobby-förlagets katalog nr 7 från 1951.

Det lilla mått av osäkerhet som jag här ger uttryck för hänger samman med att denna typ av hemmabyggda öppna dykarhjälm figuretrade flitigt i reportage och "gör-det-själv"-beskrivningar i olika veckotidningar under den aktuella perioden. Att fler ritningar än den som salufördes av Hobby-förlaget kan ha funnits i omlopp är därför inte orimligt att tänka sig. Om någon skulle ha annan information om ursprunget till den här avbildade ritningen så tar jag tacksamt emot denna! Likaså vore det förstås väldigt roligt om det gick att återfinna någon "originalhjälm" byggd enligt ritningen. Kanske skulle SDHF till och med kunna låta bygga ett eget exemplar, att använda vid kommande dykerihistoriska evenemang? Det hade garanterat blivit en stor publikattraktion!

Sportdykningens "första våg"

Både i denna tidskrift och i andra sammanhang har jag refererat till dessa enkla dykarhjälm som en "första våg" inom svensk sportdykning, och det ligger onekligen något i det då deras storhetstid i huvudsak inföll före SCUBA-dykningens etablering i Sverige. De byggdes ofta av det material som fanns till hands i form av tomma konservburkar och gamla uttjänta varmvattenberedare, men det finns även exempel på hjälm byggda i trä. Ett par samtida hjälm finns som bekant utställda i Dyktankhuset, och en hjälm

DYKAR hjälms

från min egen privata samling, inköpt i en antik- och kuriosabutik i Västerås, visas sedan ett par år tillbaka i Lysekils Dykmuseums permanenta utställning.

Typen har också upprepade gånger beskrivits här i *Signallinan*, exempelvis av Jonas Häggström i nummer 44 och i mitt eget porträtt av Ulf Bottne i nummer 45. Många av den svenska sportdykningens pionjärer, som Dennis Österlund, Bengt Börjeson och Bertil Magnusson, började enligt egen utsago sin dykarbana i hjälmar av detta slag. Det är min ambition och förhoppning att kunna återkomma med en lite längre artikel på temat framöver, och då ge en mer fullständig bild av företeelsen, dess upprinnelse och utbredning i Sverige. Till dess får ni, kära läsare, hålla till godo med arbetsbeskrivningen som i det följande återges i sin helhet.

Arbetsbeskrivning till dykarhjälm

Nedan beskrivna dykarhjälm är tillverkad så, att nedstigning till 7 à 8 meters djup kan ske. Givetvis kan nedstigning ske till ändå större djup, men komplikationer av olika slag, beroende på den stora tryckskillnaden, kan uppstå, varför detta icke är att rekommendera. All nedstigning måste tyvärr ske sommartid under relativt hög vattentemperatur. Vid temperatur under 17 grader i vattnet kan man icke göra några längre besök i konung Neptunus rike, beroende på den kraftiga avkylningen.

Dykarhjälmens består, som synes å ritningen, av en burk, på vilken ett fönster är fastsatt, samt nedtill en böjd plåt, vilken ungefärligen ska passa till dykarens axlar. Ett par tyngder äro fästade vid plåten för att trycka hjälmen stadigt mot dykarens axlar. En gummipackning fastsatt vid plåten åstadkommer fullgod tätning. När pumpen sättes igång uppstår nämligen i hjälmens inre ett övertryck, som hindrar vattnet från att intränga. Kom därför ihåg, att pumpen måste hål-

las igång hela tiden, som nedstigningen varar. Gummipackningen kan tillverkas av en gammal cykelslang el. dyl.

Hjälmen tillverkas av 2 mm. plåt, som svetsas eller hårdlödes ihop. Om Ni har en lämplig burk av stadig plåt, med mått som ungefärligen överensstämmer med ritningens, kan denna användas. Axelplåten fastsvetsas vid burkens nedre del (se ritning). Fönstret består enligt fig. B av en inre järnring av 1/4"×1/2" bandjárn som fastsvetsas i fönsterhuset. Glaset är på vardera sidan försett med gummipackning för att hindra vattnet att tränga in. Över glaset ligger en järnring (1/4"×1/4") på vilken skyddsgallret är fastsvetsat. Järnringen med skyddsgallret fästes i hjälmen med skruvar, som gå genom fönsterhuset. Därvid måste tillses att glaset tätar fullständigt. I hjälmens överdel fastsvetsas en rörstump, till vilken luftslangen anslutes. Se fig. A och E. Rörstumpen gängas, och förses med lämplig nippel, passande till den använda luftslangen.

De båda tyngderna i hjälmens underdel behöva icke se ut just så som på ritningen, utan kunna utformas med hänsyn till det material, som finnes tillgängligt. Tyngderna måste väga omkring 25 kg. tillsammans.

Luftpumpen består av en vanlig automobilpump eller en kraftig fotpump för cyklar. Mellan denna och hjälmen kopplas en backventil. Backventilen består av en automobilringsventil, som losstages från gummiringen och fastättes på fotpumpen. Till luftslang passar en 1/2" gummslang utmärkt. Denna bör tagas minst 15 meter lång.

Referenser

- von Arbin, S. 2020. Ulf Bottne – mångkonstnär och "uppfinnarjocke". *Signallinan* nr 45.
- Grisell, B. 2016. Efterlysning 1: Ritning till dykarhjälm. *Signallinan* nr 38.
- Häggström, J. 2019. Kodnamn "Äpplamoset". *Signallinan* nr 44.

Mina helmasker

EN YRKESDYKARE BERÄTTAR

TEXT & FOTO: BJÖRN CARLSSON

Vid dykning i kontaminerat vatten, liksom när det finns ett behov av kommunikation mellan dykare och landpersonal – antingen av säkerhetsskäl eller för att underlätta arbetet – är det vanligt att man använder sig av någon form av helmask. Den här artikeln handlar om några av de helmasker som jag själv har använt som yrkesdykare, från slutet av 1970-talet och fram till mitten av 1990-talet.

Naválmasken

Min första helmask var en svensktillverkad helmask i gummi från Navál & Co. AB i Stockholm. Den var inte särskilt bekväm, men den gav i alla fall möjlighet till kommunikation med den inmonterade mikrofonen som även fungerade som högtalare. Det var kanske inte den bästa lösningen eftersom man fick hålla andan och vara helt tyst för att uppfatta något när skötaren pratade. Den vanligaste andningsventilen som användes ihop med masken var det gamla ”duschandtaget” från AGA. På bilden här intill visas den dock med den större ”tesilen”. Masken var stor, obekvämt och med stort lyftande moment på grund av stor invändig volym.

Naválmasken.

Cressis ”apansikte”

Nästa mask i skaran var Cressi-masken, som även gick under öknamnet ”apansiktet”. Tillsammans med en Poseidonregulator och monterad mikrofon gav den i alla fall skaplig kommunikation. Poseidons andningsventil var försedd med bitmunstycke, men man kunde hålla detta i munpipan och ändå prata ganska bra. Denna mask var dock inte lösningen för arbetsdykning, och den förpassades därför till att användas enbart vid sportdykning.

Cressis helmask.

AGA Divator

Sedan kom AGA Divator från AGA Spiro. Det var en helt ny mask konstruerad för rök- och vattendykning med ett övertryck inne i masken, vilket förhindrade att giftiga gaser eller förorenat vatten kunde komma in. Den blev snabbt standardutrustningen vid lättare arbetsdykning för mig och många andra. Att utrustningen var av hög kvalitet kan vi se på de utrustningar som Civilförsvaret så småningom lät Överskottsbolaget sälja ut. Trots att det mesta var tillverkat på 1970-talet var materialkvaliteten mycket bra. Om det var rätt att skicka ut föråldrad utrustning på marknaden på det sättet kan förstås diskuteras.

Maskerna hade dock några mindre bra egenskaper. Konstruktionen i andningsventilen var sådan att fuktig utandningsluft kunde komma in på inandningssidan bland de rörliga delarna som på grund av luftens expansion blev kalla. Och kalla delar som utsätts för fukt fryser. Med andra ord så kunde andningsventilen frysa vid kallvattendykning. Vanligen kom först lite småbubblor och sedan ökade luftströmmen. Vid sportdykning avhjälps problemet med frysning normalt genom att dyket avbryts. Nu är ju detta inte riktigt lika enkelt när det är ett arbete som ska utföras, utan utrustningen måste fungera till dess att jobbet är klart.

Modifierad AGA Divator

Det här var en ny utmaning, och det var bara att sätta sig vid ritbordet och försöka lösa problemet. Eftersom en vanlig Poseidondosering, som på den tiden var helt i metall, alltid fungerade kunde det kanske vara en lösning. Efter några dagars maskinjobb var det första huset av metall till AGA Divator konstruerat och klart för testning. Det fungerade alldeles utmärkt, utom i kallt vatten, där det inte gick att märka någon skillnad mot originalet i plast.

AGA Divator.

AGA Divator med modifierad regulator.

Modifierad AGA Divator-regulator.

”AGAPO” – en hybrid mellan AGA och Poseidon

Kanske mera Poseidondelar var lösningen? Det blev en vända tillbaka till ritbordet, och snart var världens första ”AGAPO”-mask tillverkad. Nu var funktionen den rätta och jag kunde fortsätta att jobba, även i underkyllt rinnande vatten som Emån med temperaturer ned till $-0,2$ grader. Strömmande vatten i kraftverk kan bli kallare än 0 grader, vilket är ganska kul att se på eftersom iskristallerna bildar vackra formationer på grenar och grässtrån.

”AGAPO”-masken.

Widolfmasken

Sedan blev jag förälskad. Föremålet för min kärlek var det första exemplaret av Widolf-masken som presenterades av Björn Nelander på ett av Scubapros återförsäljarmöten. På den tiden var det spännande möten med nya, aldrig tidigare visade produkter, och det här var en av årets nyheter som skulle ut till Scubapros återförsäljare runt om i landet. Efter diverse korridorssnack med Björn lyckades jag tjata till mig det första exemplaret, för detta var rätt utrustning för våra dykupdrag och jag hade omedelbart behov av masken. Den hängde sedan med på många olika jobb och fungerade utmärkt. All utrustning blir dock så småningom omodern och behöver ersättas, så även min kärlek Widolf.

Regulatorn till ”AGAPO”-masken.

Interspiro Divator Mk II

Under tiden hade Interspiro (tidigare AGA Spiro) presenterat sin Divator Mk II, som kom att bli en av världens mest använda helmasker för räddningsdykare och lättare arbetsdykning. Den blev också mycket populär bland sportdykare ute i världen och till viss del även i maskens hemland Sverige, trots att det här finns ett ganska stort motstånd mot att använda helmask. Förmod-

Widolfmasken.

Artikelförfattaren iförd Interspiros helmask Divator Mk II inför ett arbetsdyk.

ligen beror detta motstånd på att få verkligen vet vad det innebär att dyka med helmask och vilka fördelar det ger. Men med tiden kanske helmask blir lika vanligt bland sportdykare här i Sverige som det är i Finland.

Slutord

Till sist några ord om att bygga eller modifiera utrustning. På den tiden när jag var verksam som

yrkesdykare fanns inte CE-normer, och Arbets- skyddsstyrelsens kontroller av befintlig utrustning var inte så hård.

En annan stor skillnad mot idag är att det nu finns mycket bra utrustning för nästan alla krav och användningsområden, vilket gör att dykare sällan behöver konstruera liknande saker som vi var tvungna till på den tiden.

Om du ändå tänker göra något eget, var noga och se till att du har rätt kunskaper!

Bild från sjösättningen 1953. Foto: Anders Björkmans samling.

Renovering av omfattande slag

BÅTEN SOM LOKALISERADE ”ÖSTERSJÖNS POMPEJI”

TEXT: MARTIN PRIETO BEAULIEU

Grannarna i Gröndal och förbipasserande undrar nog vad som döljer sig under presenningarna vid Träbåtssällskapet Skeppsmyrans brygga i Stockholm. Man kan höra att det stökas och bankas på de två fartyg som ligger där.

Ett av fartygen är den 24 ton tunga före detta lotsbåten Oskarshamn 1, eller Tjänstebåt 379 som den också kallades. Båten, som byggdes helt i ek vid Saltviks varv i Oskarshamn, levererades 1953 till Sjöfartsverket. Dess historia kom att bli både intressant och bitvis dramatisk. Efter ett

motorhaveri 1962 byttes huvudmaskin och överbyggnad, men redan 1970 uttrangerades och såldes båten. Nya ägare blev Sten Ahlberg, Bengt Grisell och Lorelei Randall, och namnet blev Mare Balticum. Nu kanske det ringer en skeppsklocka? Känner du igen namnet? Sten Ahlberg

och Bengt Grisell lokaliserade tillsammans med Anders Franzén, Vasas upptäckare, de båda regalskeppen Riksnnyckeln och Kronan.

Kronans upptäckt

Regalskeppet Kronans undergång 1676 betecknas som en av de största tragedierna i svensk marinhistoria med cirka 800 omkomna och var ett svårt slag för Sverige som krigförande nation. Eftersökningarna 1979–1980 företogs från Mare Balticum, och båten användes sedan i många år som dykplattform vid undersökningarna av Kronans vrakplats. Utgrävningarna av vraket pågår fortfarande i Kalmar Läns Museums regi, under ledning av marinarknologen Lars Einarsson. Många av de föremål som bärgats med hjälp av bland annat Mare Balticum kan idag beskådas på Kalmar Läns Museum.

I samband med 30-årsjubileet 2010 av Kronans upptäckt skrev Lars Einarsson att

[...] utan sina dykande medarbetare, ingenjörerna Sten Ahlberg och Bengt Grisell, hade Anders inte haft den nödvändiga kompetens som krävdes för att lokalisera vraket av stormaktstidens mäktigaste skepp. Och det var från Stenes och Grittes 12 meter långa f d lotsbåt, Mare Balticum [...], som upptäckten skedde den där augustidagen för exakt trettio år sedan.

Är du nyfiken på att läsa mer om undersökningarna av Riksnnyckeln och upptäckten av Kronan så har Bengt Grisell i detalj berättat om detta i två artiklar här i *Signallinan* nr 39 och 40.

Mare Balticum kom bland annat att användas som flytande studio då en betydande videodokumentation utfördes, material som senare användes i dokumentären *Regalskeppet Kronan – ur djupet* som sändes i Sveriges Television 1981. Det går inte att överskatta den betydelse upptäckten och den efterföljande utgrävningen av Kronan har haft för marinarknologin i Sverige och, för all del, i världen. Man kan lugnt säga att

Mare Balticum har varit med och skrivit historia, Sveriges historia, där flottan, som firar sitt 500-årsjubileum den 22 juni 2022, har haft en central roll.

Under 1970- och 1980-talen lokaliserades och undersöktes även en rad andra skeppsvrak med Mare Balticum som sök- och dykplattform. Bland annat gjordes i samarbete med västtysk TV en dokumentär, *Havets skuggor*, om ett antal tyska lastfartyg som sänktes 1915, söder om Öland, av den brittiska ubåten HMS E19. Den teknik som användes vid videoupptagningen på Kronans vrakplats och på vraken av de tyska lastfartygen har beskrivits av Bengt Grisell i *Signallinan* nr 37.

Mare Balticums vidare öden

Mare Balticum såldes 1994 efter att Sten Ahlberg, då ensam ägare, gått bort. Efter flera ägarbyten ville sig det så illa att hon 1999 sjönk vid en brygga i Stockholms skärgård. En ödets ironi kan tyckas, för ett fartyg vars historia varit så nära förknippad med just sjunkna skepp. Bärgningen utfördes kort därefter av Kustbevakningen, men all utrustning utom huvudmaskinen förstördes, och inredningen skadades svårt. Ytterligare ett ägarbyte ägde rum, men båten lades nästan omedelbart ut till försäljning igen. Spekulanter tittade och avböjde, då det var ett alltför stort projekt för de flesta. Åren gick, och priset sjönk.

Sten Ahlbergs son Ulf, nu utbildad båtbyggare, besökte båten ibland under några års tid. Eftersom ägaren inte hade tid med den förtöjde Ulf om den om den högg i bryggan och vädrade om det var unket. År 2006 erbjöds han båten till ett överkomligt pris av marinans och tillika båtmäklarfirmans nye ägare. Ulf såg ingen annan möjlighet än att slå till så att Mare Balticum kunde komma ”hem” igen. Man kan undra vad som rörde sig i Ulfs sinne när han gav sig ut på denna resa?

Mare Balticum sedd ovanifrån 2019. Foto: Thord Lange.

När det gäller renovering av träbåtar behöver inte den fysiska storleken ha betydelse, alla renoveringar har sina egna, unika utmaningar. I Mare Balticums fall så pågår dock sedan 2014 en fullständig renovering, och ämnena av ek är många och ofta rejält stora. Med båten tordsatt vid Slagsta Marina byttes stävar, en del spant, och runt 60 procent av bordläggningen. I sitt rätta element, i vattnet hos Träbåtssällskapet Skeppsmyran, byts nu hela däckets. Därefter följer hyttrenovering, motorrenovering och helt ny inredning. På sikt är planen även att båten ska riggas. Ulf kämpar på och får hjälp av flera volontärer. I skrivande stund vintern 2020–2021 byts alla däckets horisontalknän, totalt 44 stycken.

Båt med historia

Mare Balticum är, som du ser, en båt med unik historia, och om du vill kan du följa renoveringen på båtens egen grupsida på Facebook. Förutom

< Bordläggningen i förskeppet byttes ut 2015. Foto: Ulf Ahlberg.

att bevara båten är förhoppningen att i framtiden kunna bedriva ungdomsverksamhet, kanske hjälpa till att bärga spöknät, eller på något annat sätt bidra till Östersjöns tillfrisknande. Det finns fortfarande många vrak kvar att upptäcka. Tänk om Mare Balticum har mer att ge i eftersökandet av Östersjöns sjunkna skatter? Och visst vore det roligt om båten blev körklar till svenska flottans 500-årsjubileum den 22 juni 2022?

Referenser

- Einarson, L. 2010. Idag är det 30 år sedan Kronans upptäckt! <https://www.kalmarlansmuseum.se/blogg/idag-ar-det-30-ar-sedan-kronans-upptackt/>.
- Grisell, B. 2016. UV-instrumentteknik vid KTH. *Signallinan* nr 37.
- Grisell, B. 2017a. Regalskeppet Kronan 1947–1980: Del 1. *Signallinan* nr 39.
- Grisell, B. 2017b. Regalskeppet Kronan 1947–1980: Del 2. *Signallinan* nr 40.
- Mare Balticum* (Facebookgrupp). <https://www.facebook.com/groups/887811307909009>.

PORTRÄTTET:

Gunnar Olsson och dykarkniven Katia

TEXT: JOAKIM OLSSON, KATIA OLSSON & IRÉNE OLSSON

FOTO: PRIVAT

Dykarkniven Katia med sitt röda plasthandtag är bekant för många av dem som var aktiva sportdykare under 1970- och början av 1980-talet eller som gjorde värnplikten som dykare under dessa år. Få verkar dock känna till historien kring kniven och dess upphovsman, Gunnar Olsson. På förfrågan av *Signallinans* redaktör har därför Gunnars barn Joakim och Katia med hjälp av sin mor Iréne sammanställt denna text.

Gunnar Olsson föddes i december 1930, och utbildade sig till väg- och vatteningenjör. Efter många år på vägverket i Luleå beslutade han och hans fru sig för att flytta till Helsingfors med sina två söner, då han fått ett erbjudande om ett intressant jobb på den finska motsvarigheten till Vägverket. I början av 1968, efter två år i Helsingfors, flyttade familjen till Kalmar. Gunnar hade fått tjänsten som chefskontrollant åt Vägverket vid bygget av vad som skulle bli Europas längsta bro – Ölandsbron.

Då det inte fanns några dykare att tillgå med tillräcklig kunskap om brokonstruktioner kände han att han själv skulle behöva se hur det såg ut under vattenytan för att säkerställa kvaliteten. Gunnar tog därför kontakt med marinen och påbörjade inom kort sin dykutbildning vid örlogsbasen i Karlskrona. I maj 1968 var han färdigutbildad bärgningsdykare och gjorde därefter själv alla nödvändiga undervattensbesiktningar på Ölandsbron.

Dykitresset växte, och Gunnar startade företaget Undervattenskontroll AB som han drev vid sidan om sitt ordinarie arbete. I företaget importerade han högkvalitativ dykutrustning – allt från simfenor och dykarknivar till harpun-

gevär – i första hand från Italienska Longo Sub. Han tyckte dock inte att någon av de dykarknivar han kom i kontakt med var tillräckligt bra, och började därför fundera på hur en bra dykarkniv skulle vara konstruerad.

Dykarkniven Katia

En tipsvinst på 26 000 kronor gav honom det startkapital som behövdes för att kunna utveckla kniven han så länge funderat på. Den fick arbetsnamnet Katia, ett namn som egentligen var det namn hade tänkt sig om han någon gång skulle få en dotter. 1970 fick han så äntligen en dotter, som såklart fick heta Katia!

Den första varianten av kniven togs fram med ett blad från Frost i Mora, det företag som bland annat tillverkade den klassiska Morakniven. Det blev inte riktigt som Gunnar hade tänkt sig, varken kvaliteten på stålet eller formen, så han designade ett eget knivblad med noga specificerad stålsammansättning. Med det nya bladet blev det betydligt bättre. Han var dock inte nöjd med den

Gunnar Olsson i oktober 1971 med Ölandsbron som fond.

Reklamfoto för dykarkniven Katia med den senare egendesignade modellen av slida.

standardslida som han sålde kniven med och tog därför fram en egen slida. Vi vet inte hur många hundra exemplar av kniven som tillverkades, den marknadsfördes aldrig ordentligt – men de som hade kniven var väldigt nöjda!

Gunnar tyckte också att den tidens viktbälten var dåliga om man ville variera antalet vikter, exempelvis om man använde torrdräkt, och att de hade onödigt krångliga spännen. Han konstruerade därför egna viktbälten, med spännen som gick lätt att öppna även med handskar, och vikter som skruvades fast i bältet med hjälp av en gängad platta på baksidan. Blyvikterna göt han själv, vilket var kul för oss barn som då kunde passa på att gjuta saker till oss själva.

Dykinstruktör

Under tiden i Kalmar blev Gunnar även dykinstruktör i den lokala dykarklubben. Han tyckte

att det skulle vara kul med en symbol som gjorde att dykare kunde känna igen varandra. Tillsammans med guldsmeden Claës E. Giertta (1926–

NYHET FÖR AKTIVA SPORTDYKARE

Nu har vi sportdykare fått en alldeles egen mascot som gör det möjligt för oss att identifiera varandra i simhallen och på badstranden.

Mascoten är gjuten i äkta silver och har halskedja i samma material.

Clas Giertta heter designern som gjort den på vårt uppdrag.

Pris inkl. moms . . . . .

68.-

Ensamdistributör:

Undervattenskontroll AB

Tre vänners väg 42 · S-381 00 KALMAR · Telefon 0480/181 63

ÅTERFÖRSÄLJARE ANTAGES

Annons från tidningen *Sportdykaren*.

2007) i Stockholm tog han därför i början av 1970-talet fram en silverberlock föreställande en dykare med treudd. Berlock med halskedja i silver såldes bara till dem som hade dykcertifikat, och blev en liten extra morot för dem som gick hans dykkurser.

I januari 1976 tillträdde han en ny tjänst som VD på en större ekonomisk förening och flyttade tillbaka till Luleå. Familjen följde efter när det

blev sommarlov. Under detta halvår med långpendling insåg han att det inte var realistiskt att tiden skulle räcka till för dykföretaget, och det fanns inte heller någon naturlig koppling mellan den nya tjänsten och dykningen. Verksamheten avvecklades, men han fortsatte dock att göra undervattensbesiktningar av broar i Norrbotten ytterligare några år. Gunnar gick bort i december 2002, 72 år gammal.

NY HEDERSMEDLEM: Tomas Jangvik

**TEXT: HANS ÖRNHAGEN
& BIRGITTA FORSÉN
FOTO: KENT FORSÉN**

Vid SDHF:s årsmöte som hölls via Zoom i slutet av maj valdes Tomas Jangvik in som hedersmedlem på initiativ av Hans Örnhausen.

Tomas, tidigare konsulent på Svenska Sportdykarförbundet, var med redan i maj 1979 då man samlades för att rädda Dyktankhuset. Tack vare hans flitiga fotograferande finns mycket dokumenterat från detta möte.

Under senare år har Tomas blivit en av våra mer engagerade medlemmar, och som styrelsemedlem ansvarar han bland annat för föreningens mässaktiviteter. Han har dessutom utarbetat vår guideutbildning och har ansvaret för denna samt våra guider. Tomas deltar också aktivt vid accedering av föremål, ett arbete där hans kunskaper rörande undervattensfotografering och sportdykning kommer till stor nytta.

Tomas Jangvik med några av SDHF:s undervattenskameror.

FÖRENINGSSIDAN

KALENDARIET

På grund av den fortfarande väldigt osäkra situationen med covid-19 har inga föreningsaktiviteter schemalagts för hösten. Eventuella evenemang kommer i stället att annonseras på vår Facebooksida <https://www.facebook.com/SvenskDHF> samt via mejlutskick till medlemmarna.

12/9 Classic dykträff i Lysekil
För mer information: dykmuseum.se
Anmälan: info@dykmuseum.se

19–20/3 SDHF ställer ut på Dykmässan i Eriksbergshallen i Göteborg
Kontaktperson: Tomas Jangvik (tomas.jangvik@gmail.com)

NYTRYCK

SDHF har producerat ytterligare ett nytryck av en gammal militär dykinstruktion. Denna gång gäller det *Föreskrifter för dykare vid begagnandet af Siebe och Gormans dykeri-apparat*, ursprungligen tryckt i Stockholm 1874. Den är framtagen bara två år efter instruktionen till den franska Rouquayrol-Denayrouze-utrustningen som presenterades i *Signallinan* nr 45.

Den engelska utrustningen blev väldigt omtyckt för sin enkelhet, men kritiserades flitigt av befälen i flottan. Anledningen var att man införskaffat två skilda typer av utrustningar, vilket man ansåg försvårade för dykarna. Den engelska utrustningen blev den dominerande i svenska flottan och kom att ersättas först under andra världskriget då hjälmen byttes ut mot den så kallade Karlskronahjälmen. Dessa två system har alltså använts fram i modern tid för tungdykning, medan den franska fasades ut tidigt. Instruktionen är väldigt sällsynt och finns idag bara i original hos privata samlare och enstaka bibliotek. Det är därför trevligt att vi nu kan erbjuda den till våra medlemmar och andra intresserade.

Nytrycket har samma storlek som originalet, det vill säga 10×15 centimeter, och består av 29 textsidor och 7 utvikbara planscher. Priset är 150 kronor per häfte, plus porto. Mejla din beställning till: info@sdhf.se

Exempel på plansch ur *Föreskrifter för dykare vid begagnandet af Siebe och Gormans dykeri-apparat*.

SVENSK DYKERIHISTORISK FÖRENING

KONTAKTUPPGIFTER

Besöksadress

Djurgårdsstrand 7
115 21 Stockholm

E-post

info@sdhf.se

Organisationsnummer

802422-8457

Bli medlem

Medlemsavgift 300 kr inbetalas via
plusgiro eller Swish
Ange namn, adress samt e-post

Bankgiro: 708-430

Plusgiro: 4400251-7

Swish, medlemsavgift: 1236359491

Swish, gåva: 1234778940

Swish, inköp: 1234700613

Hemsida

www.sdhf.se

Webbredaktör

Toomas Tamme
webmaster@sdhf.se

STYRELSE

Ordförande

Birgitta Forsén
Fredsgatan 7, 431 67 Mölndal
0707 40 50 23
birgittagforsen@gmail.com

Vice ordförande

Hans Bohlin
Sörgårdsvägen 17, 755 92 Uppsala
0736 14 84 10
gosub70@gmail.com

Sekreterare

Bert Westenberg
Box 174, 439 21 Onsala
0702 37 96 52
westenbergbert@gmail.com

Kassör

Magnus Waldau
Vasaloppsvägen 78, 129 45 Hägersten
0765 46 63 74
magnus.waldau@gmail.com

Klubbmästare

Lars Gustafsson
Ejdervägen 31, 141 72 Segeltorp
0702 55 82 98
lars.gustafsson@interspiro.com

Ledamöter

Kent Forsén
Fredsgatan 7, 431 67 Mölndal
0703 60 21 04
kforsen@telia.com

Tomas Jangvik
Åbylundsvägen 52A, 137 32 Väster-
haninge
0706 55 50 50
tomas.jangvik@gmail.com

Suppleanter

Åke Johansson
Essingestråket 21, 112 66 Stockholm
08 13 35 70
ake.johansson@electro.se

Monika Leander
Tegnervägen 30, 641 34 Katrineholm
0730 53 12 34
monikaleander@hotmail.com

Adjungerade

Staffan von Arbin
Egersbergsvägen 35, 451 54 Uddevalla
0763 19 66 63
staffan.arbin@gmail.com

Berndt Lennholm
Saturnusvägen 13, 854 68 Sundsvall
0763 24 25 35
berndt.lennholm@gmail.com

Aleksi Quispe
Bagartorpsringen 28, 170 65 Solna
0707 33 02 35
aleksi.qv@hotmail.com

Hans Örnbaden
Trädgårdsgatan 2, 696 30 Askersund
0732 50 39 35
hans@ornbaden.se

HEDERSMEDLEMMAR

Bertil Jung 1997 †2014
Bo Cassel 1998 †2004
Anders Muren 1999 †2001
Ingvar Elfström 2000 †1998
Bengt Börjeson 2001 †2016
Claes Lindemark 2005 †2013

Ove Dahlstedt 2006 †2015
Dennis Österlund 2008 †2007
Uno Jakobsson 2012 †2006
Åke Follin 2014
Hans Örnbaden 2014
Ulf Holm 2016

Stig Insulán 2017
Rolf Åhrman 2019
Rolf Tistrand 2020 †2019
Bert Westenberg 2020
Tomas Jangvik 2021

Retur till:

Svensk Dykerihistorisk Förening
c/o Magnus Waldau
Vasaloppsvägen 78
129 45 Hägersten

SPONSORER

Vill ditt företag vara med och sponsra Svensk Dykerihistorisk Förening och Dyktankhuset? Det finns två nivåer av sponsorskap: Silver och Guld (betalningsanvisningar hittar du på sidan 31).

och länk på SDHF:s hemsida samt inbjudan till aktiviteter i föreningens regi. Dyktankhuset öppnas och förevisas kostnadsfritt fem gånger per år och besökarna bjuds på kaffe, te och vatten.

Guldsporsorskap kostar 5 000 kr/år och berättigar till en presentation i medlemstidningen *Signallinan*, företagslogon två gånger/år i tidningen, företagslogo

Silversponsorskap kostar 2 500 kr/år och berättigar till allt ovanstående, men ger sponsorn tillträde till Dyktankhuset endast tre gånger per år.

GULDSPONSORER

Ansell Protective Solutions
Dykentreprenörerna – DIB
GDA Sverige
Göteborgs Dykeriteknik AB

Ingenjörfirma Curt Nyberg AB
Interspiro AB
Posiedon Diving Systems

Saab Kockums AB
Svenska Sportdykarförbundet
Waterproof Diving International AB

Dykentreprenörerna – DIB

SILVERSPONSORER

AirMedic.se
Dan Berg

HydroCosmos
SI Property AB

Svensk Sjöentreprenad Malmö AB
YRGO Yrkesdykarskolan Göteborg

